

FaktaBaari

Käsikirja yhteistyötaidoille

versio: maaliskuu 2017

Sisällysluettelo

Johdatus ja perustietoa Faktabaarista

1. Mikä on fakta?

2. Voiko väitteen faktantarkistaa?

3. Faktantarkistusprosessi

- 3.1. Kuvakaappaus jutun pääkuvaksi
- 3.2. Kuka väitti, missä väitti, mitä väitti?
- 3.3. Primäärlähteille
- 3.4. Yhteys asiantuntijaan
- 3.5. Asiantuntijan haastattelu tai hänen laatimansa selvitys väitteestä ja sen taustoista
- 3.6. Haastattelun tai asiantuntijan lähettämän tekstin muokkaaminen journalistiseen muotoon
- 3.7. Muokatun tekstin lähettäminen takaisin asiantuntijalle
- 3.8. Muokatun tekstin lähettäminen toiselle asiantuntijalle
- 3.9. Synteesi kahden lähteen tietojen perusteella
- 3.10. Tuomio ("Totta", "Väärin" tai "50/50")
- 3.11. Tekstin syöttäminen Faktabaarin toimitusjärjestelmään
- 3.12. Julkaisu
- 3.13. Julkaisun jakaminen sosiaalisessa mediassa

4. Oikaisumenettely

5. Prosessi graafisessa kaaviomuodossa

6. Vaikuttavuus

7. Esimerkkitapaus avattuna vaihe vaiheelta: Tapaus Kari Rajamäki

Versio 03/2017, lisätietoja: toimitus@faktabaari.fi

sisältö on julkaistu [Creative Commons](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) -lisenssillä <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Johdatus ja perustietoa Faktabaarista

Faktabaari on poliittisesti sitoutumaton ja kaikille avoin kansalaispalvelu. Se ei toimi minkään poliittisen puolueen puolesta tai puoluetta vastaan. Faktabaarin toteutuksen taustalla on [Avoin yhteiskunta ry](#). Yhdistyksen tarkoituksena on edistää avoimuutta keskeisenä yhteiskunnallisena perusarvona, tuoda yhteiskunnallinen päätöksenteko lähelle kansalaista sekä antaa kansalaisille entistä parempia mahdollisuuksia osallistua päätöksentekoon.

Tämän päivitetävän käsikirjan tarkoituksena on avata Faktabaarin faktantarkistusprosessia ja Baarin toimintaperiaatteita yhteistyökumppaneille viisiportaista verkkosivun yleisesitystä tarkemmin. Yhteisenä tavoitteena on faktantarkistusten maksimaalinen laatu ja nopeus.

Faktantarkistus on keskeinen osa journalismia. Faktabaari puhuu faktantarkistuksesta, ei - tarkastuksesta, sillä käsite tarkistaa on tarkastamista laajempi.

Tarkastaa = tutkia asianmukaisuuden toteamiseksi tai virheiden löytämiseksi

Tarkistaa = korjata havaitut virheet ja puutteet

Faktantarkistuksella tarkoitetaan julkisesti esitetyn väitteen paikkansapitävyyden tarkistamista. Pitääkö väite paikkansa vai ei? Vastaako väite totuutta vai ei?

Faktantarkistuksessa analysoidaan valittua informaatiota vertaamalla sitä eri lähteistä saatavaan tietoon, minkä pohjalta arvioidaan väitteen paikkansapitävyyttä.

Kun faktantarkistus julkaistaan, kerrotaan väitteen esittäjä, itse väite, tarkistuksessa käytetyt lähteet, arvio väitteen paikkansapitävyydestä sekä perustelut, miksi arvioon on päädytty. Tarkistuksen päätulos on loppuarvio siitä, onko väite tosi vai ei.

Pelkkä yksittäinen fakta ei riitä. Faktantarkistus luo journalismille pohjan. Journalismia syntyy, kun faktojen pohjalta toimittaja hakee näkökulman, tarinan, haastateltavat ja muodostaa kokonaisuudesta journalistisen tuotteen.

Vaikka jokainen faktantarkistus on omanlaisensa, prosessista voidaan löytää yleisiä peruseriaatteita, joita voi hyödyntää kaikissa faktantarkistustapauksissa.

Tämä käsikirja esittelee Faktabaarin kehittelemän faktantarkistusprosessin vaihe vaiheelta.

1. Mikä on fakta?

Fakta on sanakirjamääritelmien mukaan tosiasia eli tosiseikka, yksilöllisestä käsityksestä tai tulkinnasta riippumaton asia. Se on todellisuudessa olemassa oleva vastine todelle väittämälle, ja sen olemassaolo tekee väittämästä toden. Tosiasia on asioiden todellinen tila.

Joissain teorioissa käytetään käsitettä myyttinen tosiasia, jolla viitataan siihen, miten selitämme maailmaa ja ympäröivää todellisuutta kulloinkin vallitsevan parhaan tieteellisen tiedon perusteella. Uudet tutkimustulokset voivat kumota ennen rikkomattomina pidetyt tosiasiat. Myyttinen tosiasia ei ole siis niinkään väärä uskomus kuin tieto, joka voi osoittautua vääräksi tai riittämättömäksi.

Esimerkki

Versio 03/2017, lisätietoja: toimitus@faktabaari.fi

sisältö on julkaistu [Creative Commons](#) -lisenssillä <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

On fakta, että Turku on joissain teksteissä Suomen pääkaupunki. Itse asiassa Ruotsin, johon Suomi kuului, pääkaupunki oli tuolloin Tukholma, mutta nykyään Suomen pääkaupunki on Helsinki.

Kiteytettynä fakta on Faktabaarille tieto, joka voidaan hakea ja verifioida havaittavissa olevassa todellisuudessa perustuen kovan lähdekriitikin jälkeen avoimesti linkitettyihin lähteisiin. Faktabaari on sitoutunut kansainvälisiin [avoimuusperiaatteisiin](#).

2. Voiko väitteen faktantarkistaa?

Faktabaari ottaa selvää väitteistä ja faktoista netissä tulleiden vihjeiden pohjalta.

Kuka tahansa voi vinkata havaitsemastaan virheestä tai epämääräisestä väittämästä ja esittää korjausehdotuksensa Faktabaarin toimitukseen täyttämällä vihjelomakkeen tai lähettämällä sähköpostia.

Useimmiten Faktabaari tarkistaa seuraavia väitteitä:

Tilastoväite (Prosenttiluvut, rahamäärät yms.)

Väittäjä kumoaa kilpailijan väitteen (Toisin sanoen hän vaikka väittää toisen väittäneen jotain, mitä tämä ei ole kuitenkaan julkisuudessa sanonut yms.)

Kannatusmittaustuloksiin perustuva väite (Poliitikko voi esimerkiksi esittää väärää tietoa omista tai kilpailijan kannatusluvuista.)

Biografiaväite omista saavutuksista (Päättö- ja tutkintotodistukset ovat esimerkiksi helposti tarkistettavissa.)

Liioittelu (Maahanmuuttokeskusteluun liittyvät kärjistyksen tai miljardien tuet kriisivaltiolla ovat aiheita, joita koskevissa väitteissä liioitellaan oman kantansa vahvistamiseksi.)

Kaikkia väitteitä ei voi tarkistaa. Ongelmia tuottavat esimerkiksi oletukset, mielipiteet, johtopäätökset ja ennustukset.

Esimerkkejä

“Sotaveteraaniliitot kylpevät rahassa.”

“EU:n ja USA:n vapaakauppasopimus vie päätösvaltaa Suomelta.”

Kummastakaan aiheesta ei pysty tekemään faktantarkistusta. Liittojen väitetty rahassa kylpeminen on tulkintaa, eikä vapaakauppasopimuksen sisällöstä ole annettu tietoja.

Joskus tulkintaväitteeseen kannattaa kuitenkin tarttua. Silloin väitteen pohjana oleva faktatieto voidaan tarkistaa.

Esimerkki

Kun poliitikko väittää, että Euroopan unionin budjetti on valtava, kyse on tulkinnasta. Mitä tarkoitetaan valtavalla budjetilla? EU:n budjetti oli vuonna 2012 147,2 miljardia euroa, kun samaan aikaan EU:n jäsenmaiden yhteenlasketut julkisyhteisöjen budjetit olivat 6 380 miljardia euroa. Toisin sanoen 28 jäsenmaan kansalliset julkiset menot ovat yhteensä yli 40 kertaa suuremmat kuin unionitason budjetti. Vertailun vuoksi

Versio 03/2017, lisätietoja: toimitus@faktabaari.fi

sisältö on julkaistu [Creative Commons](#) -lisenssillä <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

noin 5,5 miljoonan asukkaan Suomen julkiset menot olivat tilastokeskuksen mukaan vuonna 2012 109,1 miljardia euroa. Onko Suomen budjetti valtava?

3. Faktantarkistusprosessi

Faktabaarin toimitus saa vihjelomakkeesta tai sosiaalisen median kautta vinkin tarkistettavasta faktasta.

FAKTABAARIN
MAAHANMUUTTOAIHEINEN
FAKTANTARKISTUSHANKE HAAGA-
HELIAN JOURNALISTIOPIENTOJEN
KURSSIN YHTEYDESSÄ ON
PÄÄTTYNYT.

Jo tehtyjen faktantarkistuksen osalta linkkaamme enää **jo tarkistamiimme väitteisiin** arvioidessamme sen tukevan faktapohjaisempaa julkista keskustelua. Poikkeuksena sisäpalvelumme Debattibaarin **keskustelua** tukevat satunnaiset faktantarkistukset. Faktabaarin jatkosuunnitelmista **blogistamme**. Yleisempää palautetta voit antaa **täällä**. Kiitos.

Kuka väitti? (Esimerkiksi ehdokkaan nimi)*

Missä väitti? (www-linkki lähteeseen)*

Mitä väitti? Missä virhe? *

Hyödyllistä taustatietoa Faktabaarilaisille

Korjausehdotus faktaan

Yhteystietosi Faktabaarin toimituksen käyttöön

3.1. Kuvakaappaus otetaan aluksi jutun pääkuvaksi

3.2. Kuka väitti, missä väitti, mitä väitti?

Kyseessä on yleensä kansalaiselta tullut vinkki tai tiedustelu tiedon paikkansapitävyydestä. Faktabaari tutkii vain yhden selkeän väitteen kerrallaan - mutta kontekstissaan.

3.3. Primäärilähteille!

Faktantarkistustyön aluksi pyritään pääsemään alkuperäislähteille. Faktabaari on käyttänyt apunaan dokumentoinnin, tiedonkeruun ammattilaista, organisaatioiden viestintää, tilastoja, lakitekstejä ja asetuksia sekä kansainvälisiä sopimuksia ja avoimesti julkaistua vertaisarvioitua tutkimusta.

Alkuperäislähteiden linkit otetaan talteen.

Maksuton EUR-Lex-tietokanta sisältää EU:n oikeudelliset asiakirjat EU:n kaikilla 24 virallisella kielellä: <http://eur-lex.europa.eu/homepage.html?locale=fi>

Versio 03/2017, lisätietoja: toimitus@faktabaari.fi
sisältö on julkaistu [Creative Commons](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) -lisenssillä <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Suomen lakitietokanta Finlex: <http://www.finlex.fi/fi/>

Tilastokeskuksen tilastot aiheittain: <https://stat.fi/til/aiheet.html>

OECD:n tilasot: <http://stats.oecd.org/>

Suosi aina alkuperäisiä asiakirjoja. Hanki käsiisi alkuperäiset tutkimukset tai yritysten tunnusluvut. Älä tukeudu lehdistötiedotteisiin, jos on mahdollista saada alkuperäinen dokumentti!

Suosi lähteitä, jotka erottavat faktat ja mielipiteet toisistaan ja jotka kertovat paljon faktoja.

Suosi lähteitä, jotka ilmoittavat selkeästi omat lähteensä. Näin voit tarkistaa heidän tietojensa oikeellisuuden.

Vältä lähteitä, jotka käyttävät paljon nimettömiä henkilölähteitä.

Vältä lähteitä, jotka tekevät toistuvasti virheitä perusasioissa tai sotkevat peruskäsitteet.

Viime hankkeissa Faktabaari on käyttänyt apunaan muun muassa Eduskunnan kirjaston johtavaa tietoasiantuntijaa, Kristiina Hakalaa (kristiina.hakala@eduskunta.fi)

Informaatikolta toimitus saa linkit asiaa koskeviin lakeihin, säädöksiin yms. Tiedonhakijan muistilista koostuu muun muassa seuraavista kysymyksistä:

Mikä on se varsinainen kysymys tai aihe, johon vastausta tai lisätietoa etsitään?

Mitä asiasta on tiedossa jo ennestään, missä tai kenellä nämä tiedot ovat?

Tiedetäänkö hyviä lähteitä (esimerkiksi kirjoittajia, asiantuntijoita, tietopankkeja tai lehtiä)?

Millaiseen tarkoitukseen tieto tulee (esimerkiksi tutkimukseen, selvitykseen, puheeseen, artikkeliin tai kommenttipuheenvuoroon)?

Millaisessa muodossa tulokset halutaan: riittävätkö pelkät faktat (lähteineen) vai hankitaanko analysoitua tausta-aineistoa, tutkimuksia, artikkeleita, kirjoja jne?

Kuinka laajalta maantieteelliseltä tai sisällölliseltä alueelta etsitään?

Mihin mennessä tietojen tai aineistojen on oltava koossa?

Minkä kielistä aineistoa pitäisi hakea, mitä kieliä toimeksiantaja pystyy lukemaan?

Jos kielitaidon puute vinouttaa relevanttien lähteiden käyttöä, miten puute korjataan?

3.4. Yhteys asiantuntijaan.

Faktantarkistusta tekevä toimittaja ottaa yhteyttä yhteen tai useampaan asiantuntijaan vaikkapa Faktabaarin verkostosta ja pyytää tutkia väitteen paikkansapitävyyttä.

Faktabaarin verkostoon pääsee käsiksi vastaavan toimittajan tai isännän valtuuttamana. Uudet päivitykset tehdään samojen henkilöiden kautta.

Jos asiantuntijaa on vaikea löytää, tiedonhankinnan ammattilaiset esimerkiksi Eduskunnan kirjastossa auttavat eteenpäin. Myös eri organisaatioiden tiedotusyksiköt pystyvät ohjaamaan asiantuntijan löytämiseksi.

Journalismin periaate on, että tiedot pitäisi tarkistaa vähintään kahdesta toisistaan riippumattomasta lähteestä. Luotettavaa taustainformaatiota voi hankkia aiheesta riippuen esimerkiksi:

- viranomaisilta: raporteista, selvityksistä, tutkimuksista yms. Suomessa ja muissakin länsimaissa suuri osa tällaisesta tiedosta on julkisissa tietokannoissa.

Julkisuusperiaatteen mukaan viranomaisten on tietopyynnön saatuaan kohtuullisessa ajassa annettava myös analoginen julkinen aineisto pyytäjän luettavaksi. Faktabaari noudattaa [julkisuuslakia](#).

- oikeuslähteistä: säädöksistä ja niiden valmisteluaineistosta, oikeustapauksista.

- tilastoista: lähes kaikesta numeroilla ilmaistavasta informaatiosta on olemassa tilastoja (<http://tilastokeskus.fi/til/index.html>)

- tutkimuksesta: alan tutkimusjulkaisuista, tutkimuslaitoksista, tutkijoilta (Huom. myös etsi expertti palvelu <http://www.etsixpertti.fi/> sekä <https://www.kukahaku.fi/>)

- asiantuntijoilta, kuten tutkijoilta, virkamiehiltä tai yleensä ihmisiltä, jotka tuntevat oman alansa perin pohjin. (Faktabaarin asiantuntijapooliin kuuluu useita kymmeniä oman alansa osaajia.)

3.5. Asiantuntijan haastattelu tai hänen laatimansa selvitys väitteestä ja sen taustoista

Faktabaari on käyttänyt sekä haastattelua että suoraa asiantuntijalausuntoa väitteistä riippuen. Joskus haastattelun asemesta voi olla viisasta pyytää asiantuntijalta omaa tekstiä tutkittavasta väitteestä.

Asiantuntija tulkitsee primäärilähteiden avulla väitettä. Häneltä tulee yleensä lisälinkkejä aiheeseen.

Asiantuntijalle lähetetään esimerkkiviestipohja, jossa kerrotaan Faktabaarin toiminta, mitä tiedolla tehdään ja mitä asiantuntijalta odotetaan ja mitä hän voi odottaa Faktabaarilta. Usein tutkijat ja muut asiantuntijat haluavat auttaa mielellään mutta esiintyä nimettöminä - antamiensa lähteiden kautta.

Muistilista sudenkuopista, joita faktantarkistuksessa on otettava huomioon:

- Säädösten tarkoitus löytyy yleensä niiden valmisteluaineistoista ja tulkintaa voi etsiä tuomioistuinratkaisuihin ja juridisesta ja hallinnollisesta kirjallisuudesta. Pykälätekstin lisäksi tarvitaan tietoa sen käytännön soveltamisesta.

- Lakitekstin kansantajuistamiseen sisältyy liiallisen yksinkertaistamisen vaara.

- Uskotaan muiden medioiden tai päättäjien uutisointia tarkistamatta itse alkuperäisistä lähteistä ja asiantuntijoilta, miten asia todellisuudessa on.
- Kaikki virallinenkaan aineisto ei ole internetissä eikä edes saatavana sähköisessä muodossa, vaikka se on julkista. Näitä tietoja, esimerkiksi tuomioistuinratkaisuja, on osattava pyytää oikeasta elimestä.
- Lukuja voi tulkita liian yleisiksi, erityisiksi tai merkityksellisiksi, jos ei ehdi tai pysty tarkistamaan laadintaperiaatteita.
- Korrelaatiosta vedetään helposti johtopäätöksiä syy- ja seuraussuhteista tai muusta todellisesta riippuvuudesta. Sattuman mahdollisuus unohtuu.
- Eri tavoin lasketut lukusarjat eivät ole keskenään vertailukelpoisia, mikä tiedonhakijan on otettava huomioon sekä valmiita tauluja rinnastaessaan tai yhdistäessään että kootessaan itse tilastoa perusaineistosta.
- Arviot ja ennusteet on muistettava erottaa valmiista ja lopullisesta aineistosta.
- Jos dataa ei ole alun perin käsitelty tai hankittu ammattimaisesti, myös siitä vedettävät johtopäätökset vääristyvät.
- Samassa lukusarjassa ja sitä kuvaavassa grafiikassa saattaa nähdä sekä nousevaa että laskevaa kehitystä riippuen siitä, mihin sitä vertaa.
- Yhteen asiantuntijaan tai lähteeseen luottaminen; historian tapahtumilla on aina monta puolta ja monta näkökulmaa.
- Puutteelliset tiedot, jolloin aukkoja täytetään arvailulla.
- ”Poliittinen korrektius” eli tapahtumia on kerrottu tai on nyt kerrottava sievistellen, ottaen huomioon ajan moraalikäsitteet (esimerkiksi natsien ihailu 1930-luvulla, muuttunut suhtautuminen seksuaalivähemmistöihin, suurvaltapoliittinen varovaisuus, ”suomettuminen”).
- Asiantuntijoina esiintyvät voivat olla tahallaan tai tahattomasti poliittisen tai taloudellisen intressiryhmän asialla. Mitä useampi erillinen lähde, sen parempi.

Lähteet ilmoitetaan linkein tai erikoistapauksissa asiantuntijan nimellä hänen suostumuksellaan. Linkit luetellaan aina lopussa, mutta niitä voi upottaa itse tekstiinkin.

Esimerkki

Ehdotus uudeksi maksupalveludirektiiviksi (toinen maksupalveludirektiivi). Koko saateteksti linkiksi. (Silloin urlia ei panna näkyviin tyyliin:

http://oikeusministerio.fi/fi/index/valmisteilla/lakihankkeet/velvoiteoikeusjakuluttajansuoja/maksupalveludirektiivi_1.html)

3.6. Haastattelun tai asiantuntijan lähettämän tekstin muokkaaminen journalistiseen muotoon

Kuten yllä on jo mainittu yleensä asiantuntijan nimeä ei mainita, ellei se aiheen kannalta ole välttämätöntä! Jos ei ole käytettävissä alkuperäisdokumenttilähteitä asiantuntijan nimen mainitseminen on suotavaa.

Esimerkki

Kun kansanedustaja Juhana Vartiainen (kok) epäili twitterissä, että perussuomalaisten maahanmuuttopoliittinen ohjelma on perustuslain vastainen, toimittaja Taika Dahlbom otti suoraan yhteyttä Helsingin yliopiston valtiosääntöoikeuden professoriin Tuomas Ojaseen. "Kun sain professori Ojasen langan päähän ja esitin asiani, hän lupautui heti puhelimesta kommentoimaan jotain väitettä. Esitin raflaavimman löytämäni. Keskustelumme kesti kaikkiaan viitisentoista minuuttia, kun esitin useita väitteitä ja professori ampui ne välittömästi alas perustuslain vastaisina perusteluineen. Kirjoitin vastaukset ylös, naputtelin ne puhtaaksi ja lähetin meilitse Ojaselle tarkistettavaksi. Kävimme tarkistusprosessia muutaman meilin ajan, sillä lakitekstin tulkinnan kirjoittaminen on pikkutarkkaa, mutta tekstistä piti saada kuitenkin yleisölle ymmärrettävissä oleva", Dahlbom kertaa.

Vinkkejä kirjoittamiseen:

- Faktantarkistus on mekaanista työtä.
- Faktantarkistuksessa pätevät perusuutistystyön lait (otsikko, ingressi, leipäteksti).
- Kuka sanoi, mitä sanoi, missä sanoi?
- Tavoitteena on lyhyt ja napakka teksti, koska tarkoitus on tarkistaa vain annettu väite.
- Vaikeankin lakitekstin pystyy saamaan yleistajuiseen muotoon, kunhan ei vedä mutkia suorikiksi.
- Hyväksi kannattaa käyttää [Poynter instituutin](#) suosittamaa mallipohjaa.

3.7. Muokatun tekstin lähettäminen takaisin asiantuntijalle.

Kun asiantuntijahaastattelu on valmis tai kun asiantuntijan itse tuottama teksti on muokattu journalistiseen muotoon, se lähetetään takaisin asiantuntijalle luettavaksi toivotulla vastausaikataululla.

Vaihe voi viedä muutamiakin sähköpostinvaihtoja tai puhelinsoittoja, mutta kompromissiin pyritään juristerian/tutkimustiedon ja journalismin välimaastossa. Koukeroinen lakitekstikohta tai linkki tutkimukseen tulee joka tapauksessa liitteeksi jutun loppuun.

3.8. Muokatun tekstin lähettäminen toiselle asiantuntijalle

Faktabaari pyrkii tarkistusprosessissa käyttämään kahta toisistaan riippumatonta lähdettä. Siksi valmis teksti luetaan varmuuden vuoksi vielä toisella alaa tuntevalla asiantuntijalla.

3.9. Synteesi kahden lähteen tietojen perusteella.

Tässä kohtaa tehdään mahdolliset lisäykset. Juttuun voi olla aiheellista lisätä taustoittavaa asiaa aiheesta ja sen ympäriltä.

3.10. Tuomio ("Totta", "Väärin" tai "50/50")

Kun muokattu teksti on hyväksytetty asiantuntijoilla, lisätään vielä informaatiolta saadut linkit ja sitten tarkistettu fakta julkaistaan Faktabaarin sivustolla.

Jos suosituskäytännöstä on jouduttu poikkeamaan, prosessi on käytävä ennen julkaisua läpi toisen faktabaarilaisen kanssa poikkeuksen hyväksyttämiseksi.

Faktabaari antaa väitteelle tuomion:

50/50 (Väitteessä on paikkansapitävyyksiä, mutta esimerkiksi otsikointi antaa väärää tietoa)
Väärin (Väite ei pidä paikkaansa)

Jos väite pitää osittain paikkansa, Faktabaari kirjoittaa usein aiheesta tavallista pidemmän ja erittelevämmän blogitekstin. Jos väite on 50/50, vastaava toimittaja ratkaisee, mikä julkaisutapa valitaan.

[Baaripuhetta-blogissa](#) toimitus tai vierailijat kirjoittavat ajankohtaisista fakta-asioista.

Faktantarkistuksen pääperiaate: vastaanottajalle toimitetaan ”oikea tieto, oikeaan aikaan, oikeassa muodossa”. Faktabaarin tavoitteena on saada faktantarkistus julkaistuksi runsaan vuorokauden kuluessa.

Totta, 50/50 ja Väärin tuomioita visualisoidaan liikennevalojen värityksellä: vihreä, oranssi ja punainen.

3.11. Tekstin syöttäminen Faktabaarin toimitusjärjestelmään

Faktantarkistaja kopio tekstinsä erillisen kaavakkeen avulla suoraan Faktabaarin toimitusjärjestelmään.

Jos järjestelmässä on häiriö, tekstin voi erityistapauksissa lähettää sähköpostitse vastaavalle toimittajalle (toimitus@faktabaari.fi)

Kaavakkeessa on omat lokerikkonsa otsikolle, ingressille väitteelle ja tuomiolle. Leipätekstin loppuun tulee linkkiluettelo, vaikka linkkejä voi upottaa myös itse tekstiin.

Linkki kaavakkeeseen: <http://demo.faktabaari.fi/co-operate/> - salasanan osalta ota yhteyttä toimitus@faktabaari.fi

FAKTABAARI - CO-OPERATION

Check a statement and send it to us with this form

INSTRUCTIONS

Fill in all fields.

In the content field you can use formatting by choosing Visual editor.

QUESTIONS?

You can contact us directly by emailing desk@factbar.co.uk

WRITE TO FACTBAR

Nimi *

Etunimi Sukunimi

Yhteystiedot *

Sähköposti, puhelin

Otsikko *

Artikkelin otsikko

Avainsanat

Eroteltu pilkuilla

3.12. Julkaisu

Faktabaarin vastaava toimittaja julkaisee tekstin Faktabaarin nettisivulla editotuaan tarvittaessa tekstiä.

Tuomiosta riippuu, syntyykö artikkelista lyhyt faktantarkistusartikkeli itse väitteeseen vai onko kyseessä laajempi ja osittain oikeaa, 50/50-väitettä taustoittava blogikirjoitus.

Argumentoitua asiantuntijakeskustelua vaativista aiheista, Faktabaarin on myös tehnyt yhteistyötä itsenäisen sisarpalvelunsa Debattibaarin kanssa.

3.13. Julkaisun jakaminen sosiaalisessa mediassa

Julkaistu faktantarkistus jaetaan Twitterissä lyhyellä saatteella ja tunnisteilla sekä Facebookissa pidemmällä saatetekstillä.

Väitteen faktantarkistus pyritään tekemään vuorokauden kuluessa yhteydenotosta (Usein aikataulu venyy, sillä asiantuntijaa ei saada heti kiinni, hänellä kestää tutkia asiaa yms)

Faktabaari ei ota kantaa esimerkiksi lakiesityksiin tai siihen, miksi virheellisiä väitteitä esitetään. Se ei hae väitteen esittäjän motiiveja puhua palturia. Palvelu kertoo faktan, ja yleisö saa itse sen perusteella päättää, mitä mieltä asiasta on. Väärä tieto lähtee tyypillisesti

Versio 03/2017, lisätietoja: toimitus@faktabaari.fi

sisältö on julkaistu [Creative Commons](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) -lisenssillä <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

leviämään, kun esimerkiksi poliitikko esittää haastattelussa väitteen, jonka toimittaja kirjoittaa sitaattina tarkistamatta sen todenperäisyyttä.

Faktabaarin vastuuhenkilöt vastaavat sosiaalisessa mediassa esitettyihin lisäkysymyksiin tai ottavat kantaa kommentteihin.

Kun julkaisu on jaettu, faktantarkistuksen tehnyt toimittaja voi luonnollisesti jakaa julkaisua omilla sosiaalisen median kanavillaan.

Keskeistä on kysyä ennen tarkistuksilla keskusteluun osallistumista, edistääkö se yhä faktapohjaisempaa ja asiallisempaa yhteiskuntakeskustelua.

4. Oikaisumenettely

Vastaava toimittaja ratkaisee, onko kyseessä päivitys vai oikaisu. Faktabaari toimii [Julkisen Sanan Neuvoston](#) ja hyvän lehtimiestavan periaatteiden pohjalta.

Jos Faktabaari julkaisee virheellisen asiantiedon, se pyritään korjaamaan viipymättä ja mahdollisimman kattavasti. Oikaisu tehdään oma-aloitteisesti tai kun asianosainen tai kuka tahansa sitä vaatii. Oikaisuvelvollisuus ei ulotu merkityksettömiin pikkuvirheisiin vaan olennaisiin asiavirheisiin.

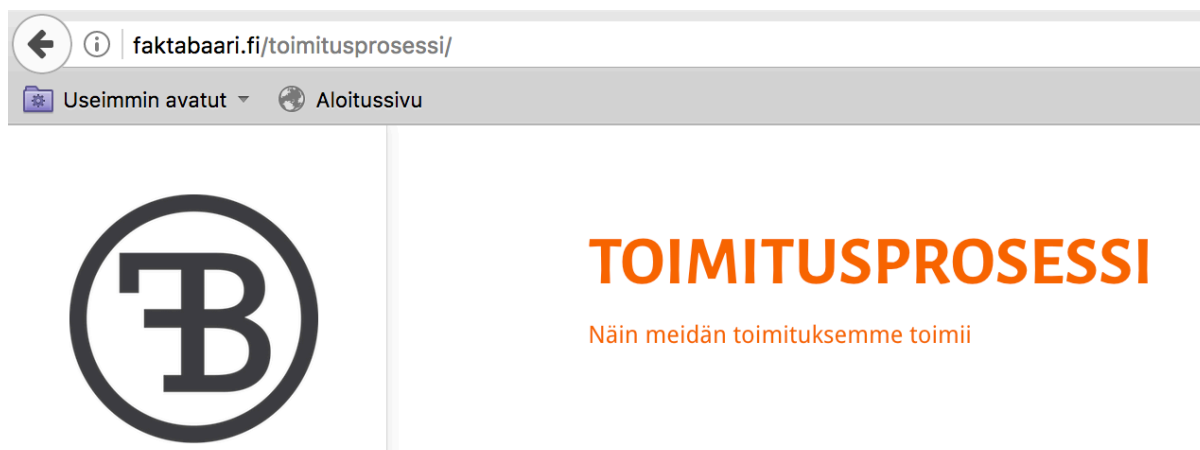
Tekstissä kerrotaan virheestä sekä miten ja milloin se on korjattu.

Faktabaari suhteuttaa korjauksen huomioarvon virheen vakavuuteen. Jos jutussa on useita asiavirheitä tai jos virheestä voi aiheutua suurta vahinkoa, toimitus julkaisee uuden jutun, jossa virheellinen tieto yksilöidään ja korjataan.

Faktabaari on sitoutunut kansainvälisen faktantarkistusverkoston ([International Fact-Checking Network](#), IFCN) yhteisiin [faktantarkistuksen avoimuusperiaatteisiin \(linkki sisältää päivitetyn listan sitoutuneista palveluista\)](#).

Kyseessä on faktantarkistuspalveluiden yhdessä laatima [koodisto](#), joka pyrkii yhtenäistämään faktantarkistuskäytäntöjä ja tekemään tarkistustyöstä yhä läpinäkyvämpää.

5. Prosessi graafisessa kaaviomuodossa

Versio 03/2017, lisätietoja: toimitus@faktabaari.fi

sisältö on julkaistu [Creative Commons](#) -lisenssillä <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Katso: <http://faktabaari.fi/toimitusprosessi>

6. Vaikuttavuudesta

Faktabaarin vaikuttavuus perustuu pitkälti joukkoistukseen, avoimuuteen ja hyvään journalistiseen tapaan sekä palkintojen ja tarkistusten myötä nopeasti kasvaneeseen seuraajakuntaan sosiaalisessa mediassa.

Positiivinen pelote saadaan luotua neutraalilla tyyllillä ja kasvattamalla baarin seuraajakuntaa sosiaalisessa mediassa. Baarin suora asiakaskunta oli esimerkiksi eduskuntavaalipäivänä vuonna 2015 noin nelinkertaistunut [euroopalaisittain palkitun](#) eurovaalihankeeseen päättymisestä.

Yksittäisistä tapahtumista sekä ehdokaslistojen julkistusta välittömästi seurannut reilun tuhannen Twitterissä olevan kansanedustajaehdokkaan seuranta ja sitä välittömästi seurannut [Suuren journalistipalkinnon](#) suorassa tv-gaalassa saavutettu voitto (Vuoden 2014 journalistinen teko) toivat palvelun suuren yleisön tietoisuuteen [perinteisempien medioiden kautta](#) ja mahdollisti palvelun vaikuttavuuden osalta riittäväksi arvioidun seuraajakunnan saavuttamiseen.

Vuoden 2016 lopulla palvelulla oli n. 7000 Facebook-tykkääjää ja 5500 Twitter-seuraajaa. Twitter-seuraajista noin 10 prosenttia voidaan laskea työkseen sisältöjä jakaviksi median edustajiksi tai toimittajiksi. Aktiivisten Twitter-käyttäjien määrä näkyy hankkeiden ollessa aktiivisesti käynnissä nopeana reagointina, esimerkiksi Faktabaarin livefaktantarkistuksiin vaaliväittelyissä.

Faktabaarin kolme toteutettua hanketta (eurovaaleihin, eduskuntavaaleihin ja maahanmuuttokeskustelun liittyvät faktantarkistukset) ovat osaltaan muuttaneet yhteiskuntakeskustelua yhä asiallisemmaksi ja faktapohjaisemmaksi.

Tässä muutama poiminta vaikutuksista:

Kansanedustaja Susanna Kosken (kok) Facebook-sivuilla käytiin rakentavaa keskustelua väitteestä, jonka mukaan ammattiliitot olisivat sopineet yleisestä palkkakatosta. Kommentit pysyivät asiallisina ja saivat näkyvyyttä myös perinteisessä mediassa.

Kansan Uutiset puolestaan julkaisi uutisen, jonka mukaan Vasemmistoliiton puolueohjelmassa oli Faktabaarin paljastama virhe terveydenhuollon kustannusten jakautumisesta.

Iltalehti korjasi juttuaan, jonka mukaan missään Nato-maassa ei olisi järjestetty kansanäänestystä sotilasliittoon kuulumisesta.

Suomen Kuvalehti lähetti ansiokkaan vastineen 50/50-väitteeseen, jonka mukaan perinteinen hirsitalo ei saa kohta rakennuslupaa. Taustalla on [EU:n direktiivi rakennusten energiatehokkuudesta](#). Suomen Kuvalehden otsikossa esitetty väite oli väärin, vaikka tekstissä olevat faktat pitivät paikkansa.

Nykyinen Nordean ekonomisti ollessaan vielä eduskunnassa veroasiantuntijana taas kirjoitti Faktabaarin pyynnöstä blogitekstin, jossa hän avasi verokiila-käsitettä.

Versio 03/2017, lisätietoja: toimitus@faktabaari.fi

sisältö on julkaistu [Creative Commons](#) -lisenssillä <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Eduskuntavaalien aattona Faktabaarin televisioväittelyistä avustajiensa tukemana poimimasta virheellisestä turvallisuuspoliittisesta väitteestä tehdystä tarkistukseen viitattiin viimeisessä puheenjohtatentissä ja se uutisoitiin laajasti perinteisen median osalta.

7. Esimerkkitapaus avattuna vaihe vaiheelta

Tapaus Kari Rajamäki, faktantarkistuksen teki Päivi Kärnä (Haaga-Helia AMK journalistiopiskelija ja Faktabaarin alumni 2015 eduskuntavaalihankeessa)

7.1. Mikä oli väite?

Kari Rajamäki: ”Lakiesitys olisi tarjonnut ilmaiset hiv-hoidot venäläisille” SDP:n kansanedustaja Kari Rajamäki väitti eduskunnassa niin sanotun paperittomien terveydenhuoltoa koskeneen lakiesityksen käsittelyssä 9.3.2015, että ”Suomella ei ole varaa tähän lainsäädäntöön. Tämähän tulee johtamaan siihen, että terveydenhuollon kustannuksiin tulee hallitsemattomia vaikutuksia. Meillä on miljoona paperitonta, Pietarissa 50 000 hiv-potilasta, joista 20 000 on hoidossa. Ja poiketen muiden maiden näistä hoitoperiaatteista, meillä kyllä hiv-potilaat ynnä muut syöpähoidot näille laittomille, paperittomille maahan tuleville ovat tässä hallituksen esityksessä mukana. Eli tämä on täysin epärealistinen, myöskin nämä niin sanotut kustannusarviot.”

7.2. Miten lähdit liikkeelle?

Lähdin liikkeelle Helsingin Sanomissa olleesta haastattelusta, jossa Rajamäki esittää suunnilleen samansisältöisen väitteen. Myöhemmin tarkistettavaksi väitteeksi valittiin kuitenkin Rajamäen eduskunnassa esittämä lausunto, koska se oli suoraan hänen itse sanomansa ja kirjattu eduskunnan istuntopöytäkirjaan sanatarkasti. Lisäksi taustalla oli

Faktabaarin vuoropäällikkönä toimineen Taru Taipaleen löytämä Mediuutisten artikkeli, jossa haastateltiin lakiehdotuksesta kriittisen asiantunjalauseannon antanutta Hannu Syrjälää, jonka väitteet vaikuttivat olleen Rajamäen väitteiden takana (jäi epäselväksi, olivatko ne, mutta ne olivat samansisältöisiä).

7.3. Kehen otit ensimmäiseksi yhteyttä?

Aloitin tarkistuksen soittamalla ensiksi Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen kansainväliseen yksikköön Outi Karvoselle. Sain häneltä tilaston Luoteis-Venäjän hiv-positiivisista ja vinkkejä muista asiantuntijoista. Sen jälkeen otin yhteyttä eduskunnan kirjaston tietopalveluun, josta sain tietää, että lakiesitykset löytyvät eduskunnan nettisivuilta, mutta esitysten pohjana oleva taustamateriaali olisi sosiaali- ja terveyslautakunnalla. Tilasin sen lautakunnan sihteeriltä.

7.4. Miten ja missä ajassa ajattelit tarkistuksen sujuvan?

Arvelin, että tarkistukseen menisi noin 8-10 tuntia. Totesin heti, että selvittely vaatii lakitekstiin tutustumista, yhteydenottoa useaan asiantuntijaan, ja että kaikista selvitettävistä asioista ei olisi helppoa saada tietoa.

7.5. Miten hankit asiantuntijat?

Sain Outi Karvoselta neuvon ottaa yhteyttä kahteen tuberkuloositilannetta tuntevaan asiantuntijaan ja THL:n tartuntatautiasiantuntijaan Taneli Puumalaiseen. Puumalainen otti

Versio 03/2017, lisätietoja: toimitus@faktabaari.fi

sisältö on julkaistu [Creative Commons](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) -lisenssillä <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

itse sähköpostilla yhteyttä keskeisiin hiv-hoidosta vastaaviin yksiköihin ja lähetti vastauksen minulle. Hänen vinkistään soitin lakiehdotuksen esittelijälle Anne Koskelalle sosiaali- ja terveysministeriöön. Asiantuntijat neuvoivat aina eteenpäin seuraavalle.

7.6. Kuinka prosessi eteni?

Suunnilleen näin se meni: Tarkoitukseni oli ensiksi selvittää, ovatko Rajamäen esittämät perusfaktat Pietarin hiv-positiivisista ja tuberkuloosipotilaista totta. Pääosin ne olivat, vaikka kaikkeen ei löytynyt lähteitä. Ensin yritin selvittää tuberkuloosia sairastavien määrää Venäjällä ja Suomessa ja tubin hoitokäytäntöjä. Sitten selvitin hiv:n hoitokäytäntöä. Tutkin lakiesityksen sisällön ja lisäksi haastattelin lyhyesti sen kirjoittajaa.

Luin myös tartuntatautilain kohtia, joihin asiantuntijat olivat viitanneet. Kävi ilmi, ettei lakiesityksessä esitetty sellaisia asioita, joita Rajamäki väitti siinä olevan. Selvitin tilastokeskuksesta venäläisten matkailijoiden määrää Suomessa (tietoa ei loppujen lopuksi käytetty). Yritin tavoittaa eri tavoin Hannu Syrjälää, en onnistunut. Yritin tavoittaa paperittomien klinikan työntekijöitä, en onnistunut. Kirjoitin pari kertaa Tarulle raportin selville saamistani asioista ja viestimme sähköpostitse. Taru editoi korjaili kirjoittamaani tekstiä hiukan. Taru myös otti yhteyttä HS:n jutun kirjoittajaan yrittäessään selvittää, mistä Rajamäki sai faktansa.

7.7. Mikä oli vaikeinta?

Vaikeinta oli päättää, mitä argumentaatioketjua kannattaisi käyttää ja toisaalta missä vaiheessa lopettaa selvittämästä asiaa, josta ilmeisesti ei ole saatavissa lähteisiin perustuvaa tietoa.

7.8. Mitkä ovat faktantarkistuksen pahimmat sudenkuopat?

“Puolueellisten” ja “erimielisten” asiantuntijoiden lausuntojen vertailu, sen arvioiminen, kuka on oikeassa. Vaikeasti hankittavat tiedot – niitä ei moni viitsi kaivaa esiin. Voi myös juuttua kaivamaan yhä lisää tietoa asiasta, tarpeettomastikin.

7.9. Miten prosessi erosi alkukuvitelmistasi?

Minulla ei ollut prosessista kovin selvää kuvaa alussa, päätin vain tarttua hommaan ja lähetä liikkeelle. Oli alusta alkaen (ensimmäinen asiantuntija sen jo sanoi) selvää, että Rajamäen väite on puppua, mutta oli pitkään epäselvää, miten sen saisi aukottomasti todistettua. Oli niin paljon sellaisia yksityiskohtia, joita oli vaikeaa todistaa yksiselitteisesti oikeiksi tai vääriksi.

7.10. Kauanko aikaa meni?

Aikaa meni ainakin 12 tuntia faktojen selvittelyyn ja tekstin kirjoittamiseen. (Lisäksi meni muutama tunti aikaa Tarun kanssa kommunikoimiseen eli sähköpostiviesteihin ja väärinkäsitysten korjaamiseen. Se olisi sujunut huomattavasti kivuttomammin, jos olisimme puhuneet puhelimesta.)

7.11. Kuinka helppoa oli saada vastauksia?

Vastauksen saaminen oli erittäin helppoa lähes kaikilta. THL:n asiantuntijat olivat selvästi ärtyneitä Rajamäen väitteistä ja näkivät vaivaa löytääkseen minulle tilastotietoja ja

Versio 03/2017, lisätietoja: toimitus@faktabaari.fi

sisältö on julkaistu [Creative Commons](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) -lisenssillä <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

pyytääkseen vielä kollegoiltaankin lisälausuntoja. He myös tarkastivat kirjoittamani tekstin nopeasti. Sen sijaan oli mahdotonta saada yhteyttä Hannu Syrjälään, joka oli lomalla eikä vastannut puheluihin, sähköpostiviesteihin eikä soittopyyntöihin.

7.12. Millaista oli editoida ekspertin tekstiä?

Suurimman osan tekstistä kirjoitin itse kooten eri asiantuntijoiden kommentteja ja lakiluonnoksen sisältöä yhteen. Asiantuntijoiden tekstiä tarvitsi muokata vain vähän. Kirjoittaminen vaati tarkkuutta.

7.13. Yleisiä huomioita?

Mielenkiintoinen ja opettavainen prosessi! Vaati paljon vaivaa osoittaa, että kansanedustaja puhuu pötyä, vaikka alusta alkaen oli selvää, että hänen esittämänsä uhka oli rajusti liioiteltu. Se johtui osittain siitä, että Venäjältä ei ollut mahdollista saada lausuntoa kohtuullisessa ajassa ja kohtuullisella vaivalla, vaan joudimme turvautumaan tietoon, joka oli Suomessa saatavilla.